

אוניברסיטת תל אביב
הפקולטה למדעים מדוייקים
בית הספר ללימודי הסביבה ומדעי כדור-הארץ
החוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם

קורס היסטוריה עירונית בראי התכנון: שכונות וערים ביישוב היהודי, 1860-1960

ד"ר ירון בלסלב

סוג הקורס: שיעור בחירה לתואר שני.

מועד השיעור: סמסטר ב' תשפ"ב, יום ג', 10:00-12:00

שעת קבלה: יום ג', 12:00-13:00, חדר 206 (בתיאום מראש)

פרטי קשר: דוא"ל: yaronbal@tauex.tau.ac.il

תיאור הקורס: קורס זה בוחן את התפתחות מערכת תכנון הערים ואופן התפתחות הערים הגדולות בארץ-ישראל במהלך המאות ה-19 וה-20: ירושלים, יפו ותל-אביב. בתקופה זו, למעט תל-אביב, ערים אלה היו ערים מעורבות – עובדה משמעותית בהתפתחותן העירונית. הקורס יעסוק מצד אחד את ההתפתחות העירונית הכללית של ערים אלה, תחילת התכנון העירוני המודרני, התפתחות השכונות מחוץ למרכז העירוני העתיק, היבדלות שכונתית, ועוד. הזווית השכונתית תתמקד בעיקר בתכנון השכונות היהודיות הראשונות, אשר השפיעו על התכנון השכונתי והעירוני בארץ. בנוסף, הקורס יסקור השפעות שונות על התפתחות הערים, בהן חילופי שלטון (עות'מאני-בריטי-ישראלי), צמיחה עירונית, מאבק לאומי ועוד. בהמשך נתמקד במספר תכניות עירוניות ונבחן כיצד הן תוכננו, מומשו, ומה השפעתן על המרקם העירוני כיום.

סיור: במידה ונהלי הבריאות יאפשרו, נקיים יום סיור לימודי במרחב תל-אביב-יפו, במהלכו נאתר את השפעת התכנון העירוני ההיסטורי על המציאות בשטח. הסיור יתקיים ביום ה' במאי/יוני, וההשתתפות בו תהיה חובה.

נושאי לימוד עיקריים: התפתחות עירונית בארץ-ישראל בעת החדשה, תכנון שכונתי, תכנון עירוני, יציאה מחומות, גבולות מוניציפאליים, השפעת תכנון היסטורי על נוף ההווה.

חובות הקורס:

1. השתתפות בכל השיעורים וביום הסיור (אם יתקיים).

2. קריאה של חומר הקריאה לקראת כל שיעור.

3. בחינה סופית.

דרישות קדם: אין

ציון: 100% בחינה

תאריך הבחינה: מועד א': 13.06.2022, מועד ב': 10.07.2022

חלופת סמינר: כקורס לתואר 2, מספר מוגבל של סטודנטים יוכלו להגיש עבודת סמינר במקום בחינה סופית. יש לתאם עם המרצה הגשת עבודת סמינר עד חופשת פסח, ולהגיש טופס מתאים למזכירות עד חודש לפני סיום הסמסטר. ציון הקורס יהיה ציון עבודת הסמינר.

נושאי השיעורים וקריאת חובה:

נושא 1: יצירת מערכת התכנון העירוני המודרני בארץ ישראל

שיעור 1 – מערכת התכנון וערי הארץ במאה ה-19

שיעור 2 – תכנון עירוני בשלהי התקופה העות'מאנית

חומר קריאה: ניסויים במרחב, פרקים בגאוגרפיה יישובית של ארץ-ישראל, (האוניברסיטה הפתוחה, 1995),
יחידות 4-1, עמ' 191-235

שיעור 3 – שורשי תפיסת התכנון העירוני של תקופת המנדט

שיעור 4 – מערכת התכנון העירוני בתקופת המנדט הבריטי

נושא 2: התפתחות ירושלים

שיעור 5 – ירושלים העות'מאנית: בין מקומי לאימפריאלי

- יוסי כץ (2002), ירושלים משכונות לעיר חצויה – פרק 1: ירושלים של שכונות: מאפיינים מרכזיים בהקמתן של שכונות חברות הבנייה החלוציות בשלהי המאה ה-19, עמ' 11-42

שיעור 6 – ירושלים העות'מנית והבריטית: בין מקומי לאימפריאלי

- רות קרק ומיכל אורן-נורדהיים, ירושלים וסביבותיה (הוצאת אקדמון, ירושלים, 1995) – פרק 3 : שכונות ירושלים בימי המנדאט הבריטי, עמ' 166-243

שיעור 7 – תכנון, בינוי ואכלוס ירושלים הישראלית, 1948-1967

- ארנון גולן, "פליטים, עולים ושכונות נטושות: עיצוב המערך העירוני במלחמת העצמאות ואחריה, 1950-1948", בתוך: אבי בראלי (עורך), ירושלים החצויה, 1948-1967 (יד יצחק בן-צבי, ירושלים, 1994), עמ' 69-90
- יהושע בן-אריה ואליהו גור, "שלבנים בבנייתה ובהתפתחותה של ירושלים הישראלית בין השנים 1948-1967", בתוך: אבי בראלי (עורך), ירושלים החצויה 1948-1967, (יד יצחק בן-צבי, ירושלים), 1994, עמ' 91-114

<חופשת פסח>

נושא 3: יפו – העיר חומה לעיר פרזות

שיעור 8 – יפו העתיקה והיציאה מהחומות

- רות קרק, יפו, צמיחתה של עיר, 1799-1917, (ירושלים: מהדורה שניה: אריאל, 2003. מהדורה ראשונה: יד יצחק בן-צבי, 1984), עמ' 42-116

שיעור 9 – יפו העתיקה והיציאה מהחומות

- רות קרק, יפו, צמיחתה של עיר, 1799-1917, (ירושלים: מהדורה שניה: אריאל, 2003. מהדורה ראשונה: יד יצחק בן-צבי, 1984), עמ' 42-116

שיעור 10 – שכונות יהודיות: מנווה צדק לאחוזת בית

- Miki Zaidman and Ruth Kark, "Garden Cities in the Jewish Yishuv of Palestine: Zionist Ideology and Practice 1905-1945", *Planning Perspectives*, 31:1, (2016), pp. 55-82

נושא 4 : תל-אביב – העיר העברית הראשונה

שיעור 11 – העיר העברית הראשונה : תכנון מסדיר בתקופת המנדט

Patrick Geddes, *Town-Planning Report – Jaffa and Tel Aviv*, 1925

שיעור 12 – צמיחת תל אביב-יפו: תכנון יוזם בראשית ימי המדינה

- נתי מרום, עיר עם קונספציה - מתכננים את תל אביב, (בבל, 2009), פרק 3 : מחסל-מקומם : תכנית אב ובנים חורגים לעיר, עמ' 177-246

שיעור 13 – סיכום: השפעת תכנון ותהליכים היסטוריים על יצירת ועיצוב נוף ההווה

- עמירם גונן, "כיצד קם מרכז הארץ", בתוך א' בארלי ונ' קרלינסקי (עור'), *חברה וכלכלה בתקופת המנדט*, סדרת עיונים בתקומת ישראל, (שדה-בוקר : מרכז בן-גוריון למחקר ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2003), עמ' 488-439

הערה : במידה ונהלי הבריאות יאפשרו, יתקיים יום סיור לימודי במהלך הסמסטר.